Gustav Westberg

Det legitima moderskapets genealogi:
en transtextuell diskurshistorisk
analys

Tidsskriftet Sakprosa

Bind 9, Nummer 1

© 2017

Sammendrag

Denna artikel syftar till att visa hur en diskurs om modern som primär förälder transformeras till en legitim och förgivettagen tankefigur under perioden 1870–2010. Med en sociosemiotisk och multimodal legitimeringsanalys (van Leeuwen, 2008) undersöks hur frågorna ”varför moderskap?” och ”varför moderskap på detta sätt?” besvaras i svenska och välspredda sakprosatekter publicerade under 1870-, 1940- och 2010-talet. Inspirerad av Mackay (2015) analyseras vidare hur svaren på dessa frågor relaterar till varandra över tid och inom ett transtextuellt representationskontinuum mellan legitimering och legitimitet. Analysen visar hur kristna föreställningar legitimerar modern som primär förälder under 1870-talet, och att tankefiguren representeras som mer eller mindre legitim under 1940- och 2010-talet. Artikeln fångar samtidigt hur ett kristet tolkningssystem reproduceras som ett tyst fundament när diskursen representeras som legitim under de senare perioderna. Artikelförfattaren kritiserar avslutningsvis nutida diskurser om moderskap för att vara icke-rationella och manipulativa i habermasisk mening (Reisigl & Wodak, 2001, 2016), och resonerar kring hur kritisk diskursanalys kan tjäna som medel för att påverka diskurser i emancipatorisk riktning.

Abstract

The aim of this article is to illustrate how a discourse of the mother as main parent is transformed into legitimacy between the 1870s and 2010s. By applying a social semiotic and multimodal analysis of legitimation (van Leeuwen, 2008) the article investigates how the questions “why should we be mothers?” and “why should we be mothers in particular ways?” are answered in a corpora consisting of Swedish non-literary and wide spread texts published in the 1870s, 1940s and 2010s. Inspired by Mackay (2015), the article furthermore investigates how the answers relate diachronically

and within a transtextual continuum between legitimation and legitimacy. The main finding regards how the discourse of mother as primary care taker is intensely legitimized during the 1870s and negotiated as legit during the 1940s and 2010s. The discourse is primarily legitimized with reference to a Lutheran system of interpretation during the 1870s, yet this system is reproduced when the discourse is represented as legit during the 1940s and 2010s, but in less overt ways. Leaning on Reisigl & Wodak (2001, 2016), the article concludes by critiquing present discourses on motherhood for being non-rational and manipulative in a habermasian sense. The article ends with a reflection on critical discourse analysis as a means for prospective and emancipatory change.

Om författaren:

Gustav Westberg är fil. dr. i nordiska språk och verksam som forskare och lärare vid Institutionen för svenska och flerspråkighet vid Stockholms universitet.

Det legitima moderskapets genealogi: en transtextuell diskurshistorisk analys

Föräldraskap är en allmänmänsklig och historiskt kontinuerlig social praktik. Alla är barn till föräldrar, och många är även föräldrar till barn. Vad föräldraskap betyder och svar på varför föräldraskap bör praktiseras på särskilda sätt varierar dock historiskt. Svaren på sådana frågor tillhandahålls med *legitimeringar* (van Leeuwen, 2008), och denna artikel handlar om hur föreställningar om moderskap reproduceras och legitimeras i och över gränserna mellan olika typer av svenska och populärt spridna sakprosateexter från 1870-, 1940- och 2010-talet.¹ Artikelns mål är att visa hur en idé om modern som primär förälder transformeras till en självklar och legitim tankefigur över tid. Mer precist har artikeln det metodologiska syftet att med en diakron legitimeringsanalys visa hur diskurser om moderskap transformeras till legitima förgivettaganden genom bruk av skriftspråkliga och visuella resurser. Med förankring i den empiriska analysen utvecklar och förtydligar artikeln samtidigt de diskursteoretiska implikationerna hos van Leeuwens (2008) modell för legitimeringsanalys. Med den historiserande analysen syftar artikeln vidare till att kritisera förgivettagna diskurser i vår nutid och att bidra till ett mer rationellt och demokratiskt samtal om vad föräldraskap kan betyda (jfr Forchtner, 2011, Reisigl & Wodak, 2001, 2016).

En sådan kritisk utgångspunkt innebär att jag som forskare delvis distanserar mig från de praktiker jag väljer att kritisera. Därmed inte sagt att jag strävar efter att positionera mig som neutral till den empiri jag studerar (jfr Reisigl & Wodak, 2001, s. 35). Min forskning har nämligen en feministisk strävan att påverka diskurser om föräldraskap i en jämlik riktning, och med artikeln visar

¹ Jag använder inte termen *reproducera* inte i betydelsen 'kopiera' eller 'tradera', utan avser aktiv (om)förhandling av betydelse (jfr Wojahn, 2015, Hagren Idevall, 2016).

jag hur det går att omsätta en sådan intention genom att gå i dialog med och delta i de diskursiva praktiker som jag väljer att kritisera.

Bakgrund och historisk kontext

Analysen bygger på texter från tre perioder då de sociohistoriska förutsättningarna för att praktisera föräldraskap varierar. Att starta analysen i det sena 1800-talet motiveras av att det är en tid då borgerliga särartsteoretiska ideal med implikationer för föreställningar om föräldraskap och moderskap växer sig starka (Brembeck, 1998, Blom & Havet, 2000, Göransson, 2000, Lorentzen 2006).² Idealet markerar en variation gentemot tidigare synsätt på barn som en familje- och gårdsangelägenhet, snarare än en kvinnlig sådan. Kortfattat associerar särartsidealet det husliga, föräldraskap inkluderat, med kvinnlighet och det offentliga med manlighet.³ Detta särartsteoretiska ideal markerar även en variation jämfört med förmoderna föreställningar om kön som en gradskillnad, där mannen betraktades som den fulländade och utvecklade och kvinnan som den ofullständiga och outvecklade.

Blom & Havet (2000) påpekar att särarterna uppfattades som fastslagna av Gud, men att de samtidigt var ett ideal som endast kunde efterlevas av de mest privilegierade borgerliga samhällsskikten (jfr Göransson, 2000). Faderskapshistoriska studier (t.ex. Berglund, 2007, Lorentzen, 2012) har även visat att den särartsteoretiska uppvärderingen av det kvinnligt/moderliga inte per automatik skedde på bekostnad av fäders inflytande och position inom familjen.

² Denna typ av generaliserande kontextualisering är givetvis grovt förenklande och osynliggör såväl trendbrott som motstånd och nyanser.

³ Som jag påvisar i Westberg (2016, kap. 4) är det emellertid missvisande att tala om två separata sfärer.

Undersökningens andra empiriska anhalt görs vid 1900-talets mitt, en tid då privata relationer såväl som mödrars och barns hälsa både professionaliseras och institutionaliseras. Stora sociohistoriska omvandlingar präglar de ca 70 år som gått sedan 1800-talets senare hälft. Kort sagt har det blivit tid för folkhem och vetenskap. I tidigare föräldraskapshistoriska studier har efterkrigstiden beskrivits som en guldålder för ett husmorsideal (t.ex. Lorentzen, 2012).

Under denna tid växer även nya vetenskapsbaserade ideal om föräldraskap fram och expertvägleda sätt att praktisera föräldraskap på artikuleras. Det pågår s.a.s. ett förvetenskapligande av föräldraskap (jfr Göransson, 2000, Blom & Havet, 2000). Franshén (2003) påpekar att särskilt psykologin präglat diskursen om moderskap under större delen av 1900-talet, samtidigt som Blom & Havet (2000, s. 30f) menar att även den medicinska vetenskapen bidragit till att knyta samman föreställningar om föräldraskap och kvinnlighet.

Undersökningens sista empiriska nedslag görs i vår relativa nutid, en tid som brukar karaktäriseras som ett postindustriellt, posttraditionellt och sen-/postmodernt samhälle. Sedan 1940-talet har en rad välfärdsreformer med implikationer för föräldraskap genomförts. Olika statliga stöttningar med målet att möjliggöra kombinationen barnomsorg och individuell försörjning har implementerats. Exempel på sådana politiska reformer är bl.a. utbyggnaden av offentlig barnomsorg, individualiseringen av socialförsäkringar samt könsneutraliseringen av föräldraförsäkringen. Gemensamt för välfärdspolitiska interventioner av detta slag är att de tagits fram utifrån ett jämställdhetsincitament om att möjliggöra individens ekonomiska autonomi (jfr Klinth, 2005, Bäck-Wiklund, 2009, Lind Palicki, 2010, Bergman m.fl., 2011). Vår nutid kännetecknas alltså av individualisering av privata såväl som institutionella relationer, och Johansson (2009, s. 49) menar att individualiseringen på olika plan har konsekvenser för föräldraskap (jfr Björnberg, 2000, Bäck-Wiklund, 2009, Bäck-Wiklund & Bergsten 2010, Lundström, 2011). Konkret kommer detta till uttryck i krav och förväntningar

på att individen kan och måste forma sin egen livsbana som förälder genom att välja mellan olika livsstilar och professioner.

Genom att analysera representationer av moderskap från dessa tre perioder kan jag konstatera att idén om modern som primär förälder växer sig stark över tid. Innan jag redovisar de empiriska resultaten mer i detalj, presenterar jag de diskurs- och textteoretiska förhållningssätt som studien utgår ifrån. Jag väljer att presentera dessa innan materialet presenteras, eftersom materialurvalet av avhängigt studiens teoretiska antaganden.

Diskurs- och textanalytiska förhållningssätt

Artikeln ansluter till en *genealogisk* forskningstradition och med inspiration från Foucault (2008) såväl som från Reisigl & Wodaks (2016) diskurshistoriska program (DHA) väljer jag att betona historien som en diskontinuerlig process. Artikelns mål är inte att skriva moderskapets kausala kronologi eller att identifiera *ursprunget* till tankefiguren om modern som primär förälder. Samtidigt måste en diakron analys ta sin startpunkt någonstans, och som tidigare nämnts väljer jag att starta analysen i 1870-talet och gör empiriska nedslag i tider då förutsättningarna för att praktisera föräldraskap antas variera. Målet med min historiserande analys blir på så vis att spåra diakrona *härkomstlinjer* hos nutida tankefigurer och synliggöra hur föreställningar om moderskap som artikuleras i texter från 1870- och 1940-talet lever vidare som diskontinuiteter, variationer och transformationer i vår nutid (jfr Wrana mfl, 2014, s. 74f). Målet är alltså inte att fastställa ursprunget till nutida diskurser, utan att visa hur nutida diskurser traderar ett sociohistoriskt tankegods. Med andra ord handlar artikelns genealogiska ansats om att få fatt på *hur* historien görs diskontinuerlig.

Diskurs och subjektspositionering

I studien är begreppet *diskurs* centralt, som jag definierar som *socialt reproducerade kunskaper som formar, reglerar och möjliggör mänsklig erfarenhet* (Westberg, 2016, s. 9, jfr Foucault, 2011, s. 70, se även Baxter, 2003, s. 46, van Leeuwen, 2005, s. 94 ff). Det är med diskurser vi gör verkligheten betydelsefull och därmed möjlig att ta del av. Diskurser betraktas vidare som tematiskt sammanhållna och kunskapsreproducerande ('en diskurs om x') (jfr Mills, 2004, s.17), och som nämnts är det diskurser om moderskap som undersökningen fokuserar. Diskurser är större, mer svårfångade och abstraktare än enskilda texter. Enskilda (delar av) texter ses emellertid som reproducerande *fragment* av diskurser; texter och deras representationer konstituerar tillsammans social kunskap, dvs. diskurser. Att analysera diskurser fordrar således iakttagelser av *transtextuella* representationsmönster (Spitzmüller & Warnke, 2011, s. 82, van Leeuwen, 2005, s. 95), samtidigt som grunden till sådana mönster endast står att finna i enskilda texter. Studien utgår vidare från ett sociosemiotiskt antagande om att mänsklig erfarenhet kan representeras och legitimeras med *semiotiska resurser* inom olika *semiotiska modaliteter* (van Leeuwen, 2005, jfr Björkvall, 2009). Med semiotisk resurs avser jag de aktiviteter och artefakter, fysiologiska och tekniska, som vi använder för att kommunicera och reproducera betydelser i konkreta sammanhang (Halliday, 1978, s. 4, 192, van Leeuwen, 2005, s.3). Med semiotisk modalitet avser jag en organiserad uppsättning semiotiska resurser som kan användas för att skapa betydelser (jfr Jewitt, 2014, s. 23, Björkvall, 2009, s.13). Artikeln uppmärksammar hur diskurser om moderskap förhandlas i skrift och bild. Både skrift och bild är semiotiska modaliteter med organiserade uppsättningar semiotiska resurser för betydelseskapande, samtidigt som de olika modaliteternas resurser sätter ramarna för vilka betydelser som går att uttrycka (Kress, 2014, s. 64).

Kortfattat anlägger jag en skiktad förståelse av diskurs, där målet med analysen är att komma åt transtextuell reproduktion av social kunskap. För att konkretisera och fånga sådan kunskapsreproduktion arbetar jag med begreppet *subjektsposition(ering)*, som avser diskursivt artikulerade sätt att vara människa på (Baxter, 2003). Diskurser reproducerar nämligen subjektspositioner – kunskap om olika sätt att vara människa på – och individer positioner som subjekt utifrån den mångfald av sammanlänkade positioner som artikuleras när kunskap om ett visst ämne förhandlas (Baxter, 2003, s. 25).

Mot bakgrund av dessa antaganden vill jag betona att min användning av begreppen *moder-*, *föräldra-* och *faderskap* inte refererar till utomspråkliga eller prediskursiva praktiker. I genealogisk tradition menar jag att det inte är möjligt att gå ”bakom” diskurserna för att komma åt något som ett oförvrängt ursprung (jfr Foucault, 2008, s. 104, 105). Därmed inte sagt att den materiella verkligheten inte existerar, men denna verklighet existerar aldrig i ett diskursivt vakuum (jfr Nilsson, 2008, s. 65), och som diskursanalytiker är det representationer av föräldraskap jag intresserar mig för och hur dessa representationer gör verkligheten tillgänglig.

Sociala praktiker och legitimering

I artikeln tillämpas alltså subjektspositionsbegreppet för att fånga diskursiv kunskapsreproduktion om moderskap. Det är emellertid ett huvudsakligen teoretiskt snarare än metodiskt begrepp, och det går t.ex. att kritisera Baxter (2003, 2008) för att vara metodiskt vag i sin identifiering av subjektspositioner.

För att konkretisera analysen av subjektspositioner lyfter jag in van Leeuwens (2008) diskursanalytiska ramverk. Kärnan i detta ramverk går ut på att analysera hur sociala praktiker transformeras och regleras när de

representeras i texter. Van Leeuwen definierar social praktik som socialt reglerade sätt att göra saker på, och antar att praktiker konstitueras av deltagare, deltagarkvalifikationer, handlingar, utförandesätt, tider, platser och platskvalifikationer samt materiella medel och resurser och kvalifikationer hos dessa (van Leeuwen, 2008, s. 6–12, 17–21, Westberg, 2016, s. 24f). Dessa är alltså de konstituenten som kan regleras och transformeras när sociala praktiker representeras i text.

Med målet att komma åt hur en moderlig subjektsposition görs diskontinuerlig över tid, riktar jag uppmärksamhet mot förhandling av modern som deltagare i föräldraskapspraktiken, samt mot förhandling av moderliga deltagarkvalifikationer, handlingar och utförandesätt. Dessa praktikaspekter motsvarar nämligen diskursivt artikulerade sätt att vara människa på, dvs. subjektspositioner.

Enligt van Leeuwen är legitimering en central strategi för att reglera sociala praktiker. Legitimeringar tillhandahåller nämligen svar på explicita eller implicita frågor om varför sociala praktik(aspekt)er ska praktiseras på särskilda sätt. Med van Leeuwens (2008, s. 20) egna ord kan texter

add the 'why' to their representations of social practices, that is, they may add legitimations, reasons that either the whole of a social practice or some part of it must take place, or must take place in the way it does.

Artikelns empiriska mål är således att visa hur frågorna "varför moderskap?" och "varför moderskap på detta sätt?" besvaras i populärt spridna sakprosatexter från 1870, 1940-, och 2010-talet, samt att relatera svaren till varandra över tid.

Van Leeuwen, och andra med honom (t.ex. Martin Rojo & van Dijk, 1997, van Leeuwen & Wodak, 1999, van Dijk, 2005, Gustafsson, 2009, Peled-Elhanan,

2010, 2012, Oddo, 2011, Fonseca & Ferreira, 2015, Rehnberg, 2014, Lind Palicki, 2015, Rahm & Sandell, 2016), behandlar i regel legitimering som en diskursiv strategi på textnivå för att analysera argumentation. Stundvis låter dock van Leeuwen förstå att legitimering även inbegriper en större sociologisk dimension och spänning mellan legitimering och legitimitet. Denna tanke utvecklas av Mackay (2015), som menar att spänningen bör konceptualiseras som ett kontinuum: "At the soft end of the continuum, the meaning of legitimacy is accepted [...]. At the hard end, there is a rejection of the meaning of 'legitimate' and a demand for some degree of redefinition" (s. 332). Det bör påpekas att det handlar om ett representationskontinuum, och att en diskurs aldrig 'är' legitim eller icke-legitim, utan alltid förhandlad och representerad som mer eller mindre nära någon av kontinuumpoolerna. Något som legitimeras associeras inte med legitim status, och något som inte legitimeras associeras med legitimitet, samtidigt som legitimitet reproduceras diskursivt. Detta representationskontinuum utspelar sig på transtextuell nivå, dvs. i samspel och över gränserna mellan olika diskursfragment. För att komma åt detta kontinuum i den empiriska analysen väljer jag att belysa diakrona tyngdpunktsförskjutningar vid representationer och legitimeringar av moderskap. Dessutom väljer jag att uppmärksamma påvisbar avsaknad av legitimering.

Med artikeln vill jag visa hur en moderlig subjektsposition förskjuts i detta representationskontinuum i skrift och bild i enskilda men samtidigt tematiskt sammanlänkade diskursfragment. I analysen av det konkreta betydelseskapandet lutar jag mig mot sociosemiotisk teori, vars utgångspunkter redovisas i nästa avsnitt.

Betydelseskäpande val

Undersökningen utgår från att betydelse skapas genom val mellan olika systematiskt ordnade semiotiska resurser (Halliday, 1978, Hodge & Kress, 1988, van Leeuwen, 2005). Kontrasten mellan det som väljs och inte väljs, men som samtidigt kunde ha valt, ses alltså som en grundläggande princip för kunskapsreproduktion och hur mänsklig tillvaro görs betydelsefull (Fontaine, 2013, s. 3, Halliday, 2013, s.25 f, jfr Fairclough, 1992, s. 75). Van Leeuwen identifierar fyra huvudtyper av legitimerande strategier, och valet av strategi skapar, eller *realiserar* betydelse.⁴ Själva valet realiserar i sin tur genom användning av specifika semiotiska resurser med potential att realisera den aktuella strategin.⁵ Med semiotiska resurser kan vi alltså välja att legitimera vår mänskliga tillvaro och de praktiker vi är engagerade i. De fyra huvudstrategierna är:

- *Auktoritetslegitimering*, som legitimerar genom hänvisning till auktoritet hos t.ex. experter, lagar, förebilder, konformitet eller tradition.
- *Moralisk legitimering*, som legitimerar genom referens till värdesystem och positivt laddade diskurser, vilket bl.a. kan ske med evalueringar och jämförelser med andra positivt konnoterade praktiker.
- *Rationalisering*, som legitimerar genom att representera praktiker som förnuftigt motiverade. Detta kan ske genom att praktik(aspekt)er tillskrivs ändamålsorienterade syften, samt genom diskursiva sanningskonstruktioner som representerar praktiker och praktikdeltagare som naturgivna och självklara.

⁴ Van Leeuwen urskiljer dessa strategier dels genom empiriska iakttagelser, dels genom hänvisning till sociologier såsom P. Bourdieu, P. Berger & T. Luckmann, J. Habermas och M. Weber.

⁵ Se Westberg, 2016 (kap. 7) för inventering av visuella och skriftspråkliga resurser med potential att realisera legitimerande betydelser.

- *Mytopoesis*, som legitimerar med narrativer och exemplifieringar i vilka en protagonist belönas för att ha deltagit i en praktik i behov av att legitimeras, alternativt bestraffas för att ha avvikit från en praktik i behov av legitimering.

Med dessa strategier går det att legitimera sociala praktiker, och i undersökningen utgår jag från dessa som metod för min legitimeringsanalys. Respektive huvudstrategi realiserar i sin tur genom val av olika understrategier, och i empiriska texter kombineras i regel olika strategier med varandra. Exempelvis kan en anförd expertauktoritet rationalisera ett visst handlande genom att tillskriva handlandet ändamålsorienterade syften. I anslutning till resultatredovisningen introduceras och definieras olika undertyper av legitimerande strategier (se Westberg, 2016, s. 199 för en översikt av de fyra huvudstrategierna med olika undertyper).

Som jag påpekat tidigare realiserar legitimerande strategier genom användning av olika semiotiska resurser, och i analysen av realiseringsformer lutar jag mig mot sociosemiotikens antagande om att visuella och skriftspråkliga resurser har multifunktionell potential att realisera *ideationella*, *interpersonella* och *textuella/kompositionella* betydelser. I legitimeringsanalysen uppmärksammar jag huvudsakligen strategiernas ideationella och interpersonella realiseringsformer. Analysen av realiseringsformer bygger på Halliday & Matthiessen (2014) och Kress & van Leeuwen (2006), medan jag hämtar svensk terminologi från Holmberg & Karlsson (2006), Björkvall (2009) och Holmberg m.fl. (2011).

Den ideationella metafunktionen har att göra hur vi med språk och bild representerar mänsklig erfarenhet i form av *processbetydelser* och processanknutna *deltagare* (Halliday & Matthiessen, 2014, Kress & van Leeuwen, 2006). Processer överför betydelse från en deltagare till en annan

och realiseras typiskt med *verb* i skrift och med *vektorer* i bild. En vektor är ett linjeformat textelement som pekar i en viss riktning och som relaterar en avbildad deltagare till en annan (Björkvall, 2009, kap 3). Visuella processbetydelser kan också realiseras utan vektorer, men då handlar det om statiska snarare än dynamiska betydelserelationer. I skriftspråk skiljer man vanligtvis mellan *materiella*, *verbala*, *mentala* och *relationella* processbetydelser. Materiella processer betecknar förändring av något i den yttre världen och i normalfallet påverkar en deltagare (*aktör*) en annan (*mål*), t.ex. *Pappan söver barnet*. Visuellt motsvaras materiella processer av *aktionsprocesser*, som realiseras genom att en vektor utgår från en aktör och riktas mot ett mål.

Verbala processer realiserar ett språkligt formulerat skeende (Holmberg & Karlsson, 2006, s. 94f) och kan realiseras visuellt såväl som i skrift. Förstadeltagaren är en *talare* och andradeltagaren kan vara såväl en *lyssnare*, dvs. mottagaren av processen, som en *utsaga*, dvs. det som yttras, som i *Tandläkaren säger till pappan att inte ge barnet russin*. Visuellt realiseras verbala processer typiskt med pratbubblor.

Mentala processer utspelar sig i människors inre värld (Holmberg & Karlsson, 2006, s. 85) och aktualiserar förstadeltagaren *upplevare*, medan upplevelsens innehåll eller det som orsakar upplevelsen kallas *fenomen*, t.ex. *Barnet hatar lök*. Visuellt realiseras mentala processer typiskt med tankebubblor. I visuell analys talar man även om *reaktionsprocesser*, vilka avser levande deltagares reaktioner på ett visuellt avbildat fenomen (Björkvall, 2009, s. 66f). Processtypen realiseras typiskt med blickar, som fungerar som en vektor som utgår från en *reaktör* och som riktas mot det fenomen som orsakar reaktionen.

Relationella processer, slutligen, semiotiserar mänsklig erfarenhet på ett mer abstrakt sätt än de övriga typerna. Antingen kan deltagare relateras till

varandra i termer av *attributiva* eller *identifierande* betydelser. I attributiva processer är förstadedeltagaren *bärare* av ett *attribut*, som t.ex. *Föräldrarna är separerade*. Förstadedeltagaren i identifierande processer kallas *utpekad* och identifieras genom att tillskrivas ett *värde*, som representeras som lika med den utpekades identitet, t.ex. *Meningen med livet är att få barn*. Visuellt motsvaras relationella processer av *konceptuella* processer, och vanligtvis görs en distinktion mellan *attributiva* och *symboliska* processer (Kress & van Leeuwen, 2006, kap. 3, Björkqvall, 2009, s. 71 ff). Konceptuella processer realiseras inte med vektorer och ger således uttryck för statiska relationer. Analytiska processer realiserar del–helhet-betydelser och har deltagarna *bärare* och *attribut*. Visuella attribut konstituerar alltså en bärares helhetsidentitet. I symboliska processer finns i stället *symboliska attribut* som konstituerar en bärares identitet utifrån symbolisk konnotation. Exempelvis går det att föreställa sig en person avbildad mot bakgrund av en norsk flagga, vilket öppnar för en läsning av den avbildade personen som symbol för 'norskhet' (jfr Kress & van Leeuwen, 2006, s. 405).

Den ideationella metafunktionens kärna är alltså processer och processdeltagare, men processbetydelser kan även preciseras med *omständigheter* som typiskt realiseras med prepositionsfraser. Omständigheter preciserar processbetydelser bl.a. i termer av tid-, plats-, medel-, förmån- och syfteshållanden (Holmberg & Karlsson, 2006, s. 102ff). Exempelvis anger *synvinkelomständigheter* enligt vem något yttras, som i *Mammor bör amma enligt experter*, medan *medelomständigheter* preciserar med vilka medel en process sker eller utförs, t.ex. *Genom amning stärks relationen*.

Den interpersonella metafunktionen har att göra med hur mellanmänniska relationer och relationen till det som kommuniceras ideationellt semiotiseras genom *språk-* och *bildhandlingar* (Holmberg, 2011). Inom sociosemiotiken skiljer man vanligtvis mellan de fyra grundläggande språkhandlingarna

påstående, fråga, erbjudande och uppmaning, medan man visuellt skiljer mellan *krävande* och *erbjudande* bildhandlingar (Halliday & Matthiessen, 2014, Kress & van Leeuwen, 2006). Språkhandlingar realiseras typiskt med olika modus inom fria satser, medan bundna och inbäddade satser inte uttrycker egna språkhandlingar (Halliday & Matthiessen, 2014, s. 170f, Holmberg & Karlsson, 2006, s. 118ff). Med val av olika språkhandlingar följer även olika förväntade responser. Den förväntade responsen till ett påstående är *bekräftelse* (eller *ifrågasättande*). En frågas förväntade respons är *svar* (eller *avstånd*), en uppmanings respons är *åtagande* (eller *vägran*) och den förväntade responsen till ett erbjudande är *accepterande* (eller *avvisande*). I exempelmeningen *Föräldrar bör dela på föräldraledigheten, eftersom det är ekonomiskt fördelaktigt vore alltså den förväntade responsen Ja/nej föräldrar bör (inte) dela på föräldraledigheten*, medan *eftersom det är ekonomiskt fördelaktigt* är en bunden sats och på så vis representeras som mer svåråtkomlig för interpersonell respons.

Bildhandlingar realiseras med avbildade personers (avsaknad) av kontaktsökande blickar. En avbildad person som möter läsarens blick 'kräver' interaktion, medan en person som inte möter läsarens blick 'erbjuder' interaktion (Björkvall, 2009, s. 36).

Det går förvisso att analysera legitimering utan att ta någon större hänsyn till strategiernas metafunktionella realiseringar. Med denna artikel vill jag dock visa hur såväl val av legitimerande strategier som deras metafunktionella realiseringar bidrar till att förskjuta diskurser om moderskap mellan legitimering och legitimitet. Den sociosemiotiska begreppsapparaten vidgas även i den empiriska analysen när fler och andra begrepp behövs för att ringa in relationen mellan legitimerande strategier och deras realiseringar. I nästa avsnitt presenteras den korpus som analysen bygger på, samt de kriterier som styrt materialurvalet.

Material

För att hålla diskurs som diakront jämförbar analysenhet arbetar jag med en korpus bestående av icke-litterära, offentliga och välspredda sakprosatexter som representerar moderskap och som är producerade inom diskursiva praktiker utifrån professionella syften. Källtexterna och materialurvalet presenteras i tabell 1.

Tabell 1. Analyserat källmaterial

Tidsperiod	Materialtyp	Empirisk källa	Utgivningsår	Ca antal texter
1870-tal	Familjetidskrift	Svenska Familj-Journalen	1870–1875	20
	Kvinnosakstidskrift	Tidskrift för hemmet	1870–1875	15
1940-tal	Veckotidning	Husmodern	1945	50
	Statlig informationsbroschyr	Barn i goda händer	1948	Hela broschyren
2010-tal	Blogg	Blondinbella.se	2013	50
	Internetbaserad Sjukvårdsrådgivning	1177.se	2014	17
	Föräldratidning	Vi Föräldrar	2013	60
	Landstingsinformation	Tidningar utgivna av Sveriges landsting/regioner ⁶	2013	25

De ovan presenterade urvalskriterierna tillämpas för att fånga populärt spridna och *diskurspräglade texter* som låter sig relateras till varandra kvalitativt och över tid. Diskurspräglade texter är sådana som antas påverka och influera diskursers transformationer, och som därigenom också antas ha potential att påverka och reglera hur människor positioneras och positionerar

⁶ Materialet har hämtats ur Kungliga Bibliotekets samlingar och innefattar tidningar utgivna av Hallands, Jönköpings, Kronobergs, Norrbottens, Skånes, Stockholms, Södermanlands, Västerbottens, Västernorrlands och Östergötlands landsting/region.

sig själva som mödrar. Att jag väljer att arbeta med texter med stor offentlig spridning innebär att korpusen är diakront diversifierad, eftersom olika texter har olika spridning under olika tider. Som påpekats i det föregående reproduceras diskurser på transtextuell nivå, och för att kunna relatera iakttagelser till varandra över tid blir det nödvändigt att leta efter representationsmönster som inte är genrespecifika eller knutna till enskilda diskursiva praktiker. I analysen är det således inte texter, textsorter eller handlingsmönster som sådana jag studerar, utan de betydelsemässiga mönster och diskurser om moderskap som texter från olika sammanhang reproducerar tillsammans (jfr Spitzmüller & Warnke, 2011, Seiler Brylla, 2016).

Materialurvalet fångar inte alla diskurser om moderskap under den aktuella undersökningsperioden, och genom att arbeta med populärt präglade texter missar jag sannolikt motstånd och strider om föräldraskap som förs utanför de empiriska ramar jag sätter upp. Artikelns empiriska fokus medför även att jag inte ägnar uppmärksamhet åt motståndsdiskurser och konflikter inom korpusen, som t.ex. artikuleringen av en faderlig subjektsposition (se dock Westberg, 2016).

Källorna som presenteras i Tabell 1 ligger alltså till grund för historiseringen av diskurser om moderskap, och med korpusen vill jag visa hur nutida texter traderar, bygger vidare och transformerar tankegoods om moderskap som artikuleras i jämförbara texter från 1870- och 1940-talet. De olika materialtyperna i Tabell 1 rymmer i sig olika genrer och texttyper. I spalten längst till höger anges det ca antal texter som analyserats, och med text menas här antingen en rubricerad kommunikationsenhet med urskiljbar början och slut, eller spatialt avgränsade kommunikationsenheter, som t.ex. reklamannonser.

Från 1870-talet har jag analyserat *Svenska Familj-Journalens* (SFJ) och *Tidskrift för hemmets* (TFH) utgåvor under perioden 1870–1875. SFJ är periodens ledande och mest framgångsrika familjetidskrift och lästes i första hand av en borgerlig medelklass (Johannesson, 1980, Ledin, 1997). Även TFH vände sig i första hand till en borgerlig läsekrets, men TFH är inte en familjetidskrift utan en kvinnosakstidskrift. TFH fungerade som den tidiga borgerliga kvinnorörelsens oorganiserade språkrör och var unik genom att initiera en organisering av kvinnosaksfrågor (Hammar, 1999). TFH hade något blygsammare upplagesiffror än SFJ, samtidigt som spridningen bland den borgerliga målgruppen var förhållandevis stor (Nordenstam, 2001, 2014). Med den historiserande analysen kan jag alltså visa hur diskurser som artikuleras inom borgerliga diskursiva praktiker lever vidare över tid. Bägge tidskrifterna tematiserar föräldraskapsrelaterade frågor frekvent och TFH har en uttalat emancipatorisk agenda, medan SFJ:s innehåll tidigare har karaktäriserats som en mix av underhållning och allmänbildning (Johannesson, 1980). I Westberg (2016) framgår dock att SFJ är tydligt argumenterande, och att karaktärisera SFJ som underhållande och allmänbildande vore att osynliggöra och neutralisera den sociala reglering som tidskriften så tydligt ägnar sig åt.

Från 1940-talet har jag analyserat den statliga informationsbroschyren *Barn i händer* (BIGH) och veckotidningen *Husmodern* (HM). Som påpekats är 1940-talet en tid av förvetenskapligande, och genom texter som BIGH och HM kunde expertdefinierade ideal och idéer om institutionalisering spridas på bred front i populariserad form (jfr Åström, 1999, s. 119, Frahnén, 2003 s. 53). BIGH är utgiven av Aktiv Hushållning i samråd med Medicinalstyrelsen och Statens institut för folkhälsan och spreds bl.a. via kvinnoorganisationer och barnavårdscentraler. Sammanlagt har broschyren tryckts i mer än 500 000 exemplar och enligt Pehrson (1983) är BIGH den rådgivningsskrift på temat barna- och mödravård med störst spridning i efterkrigstidens Sverige. Den aktuella broschyren är utgiven 1948 och tryckt i 5:e upplagan.

Även HM hade stor spridning under mellankrigstiden, då tidningen erövrade en stor läsekrets och tryckets i upplagor på över 200 000 (jfr Albinsson, 1962, Berger, 1974, Larsson, 1989). HM gavs ut 1917–1988 och startades med syftet att samtala med och ge röst åt hemarbetande kvinnor i bl.a.

föräldraskapsrelaterade frågor, och enligt Berger (1974, s. 74) hade tidningen en viktig folkbildande betydelse. Analysen bygger på HM:s utgåvor från 1945 (nr 27–52), ett år då tidningens upplaga uppgick till 206 000. Under 1940-talets mitt hade HM ca 600 000 regelbundna läsare (Berger 1974, s. 113ff).

Under 2010-talet tematiseras föräldraskap i en mängd sammanhang och texter; utbudet är enormt och i det närmaste oöverblickbart. Mot bakgrund av denna situation har jag arbetat med ett empiriskt vidare material än från 1870- och 1940-talet. Plantin & Danebeck (2010) påpekar att internet är en viktig arena för förhandling av föräldraskap, och min analys bygger på texter från såväl *1177.se* (1177) som *Blondinbella.se* (Blondinbella). Utöver dessa digitala källor har jag analyserat föräldratidningen *Vi Föräldrar* (ViF) och tidningar producerade och distribuerade av Sveriges landsting och regioner.

1177 representerar den samlade svenska sjukvårdens sjukvårdsrådgivning och drivs av Stockholms läns landsting på uppdrag av Sveriges alla landsting och regioner. Texter för analys har hämtats från underfliken *Barn och föräldrar* år 2014, då fliken hade ca 3 miljoner unika besök.⁷ Blondinbella drivs av Isabella Lövengrip och var vid tiden för materialinsamlingen en av Sveriges mest besökta livsstilsbloggar. Bloggen tematiserar föräldraskap frekvent och är professionell i vinstdrivande mening. Blondinbella hade vid materialinsamlingsperioden ca 1 miljon unika besökare per vecka.⁸ Bloggen uppdateras frekvent, och för att avgränsa materialet har jag analyserat

⁷ Eva-Lena Nordqvist, sökoptimerare på 1177.se och Stockholms läns landsting, har delgivit mig denna information.

⁸ <https://www.bloggportalen.se/>; <https://blondinbella.se/om-blondinbella/>

föräldraskapstematiserande inlägg till och med 2014. Vid denna period hade Lövengrip ett barn och var gravid med sitt andra.

Tidningen *Vi Föräldrar* är Sveriges mest spridda föräldratidning och vänder sig till föräldrar med barn upp till lågstadieåldern. Enligt Orvesto hade ViF mellan 112 000 och 157 000 läsare under perioden 2010–2014 och en upplaga på 37 000.⁹ I undersökningen har hela 2013 års utgivning studerats. Den andra kategorin av tryckta texter är som tidigare nämnts landstingstidningar. Denna materialkategori kan beskrivas som 1177:s föregångare, dvs. som manuellt distribuerad landstingsinformation och rådgivning. Dessa tidningar tematiserar föräldraskap relativt frekvent, och liksom i urvalet av ViF har jag arbetat med samtliga utgåvor från 2013. De aktuella tidningarna har distribuerats till samtliga invånare i de olika landstingen/regionerna via post.

Dessa är alltså de källmaterial som analyseras för att spåra diskontinuerliga representationer och legitimeringar av en moderlig subjektsposition. I de följande tre avsnitten redogör jag för hur en diskurs om modern som primär förälder transformeras till en legitim föreställning över tid genom olika typer av betydelseskapande val.

1870-tal: ihärdig legitimering av modern som deltagare i föräldraskapspraktiken

Ett transtextuellt representationsmönster i 1870-talsmaterialet är att modern/kvinnan legitimeras som deltagare i föräldraskapspraktiken. Typiskt sker det med *rationaliserande förklaringar*, vilket är en strategi som artikulerar diskursiva sanningar om praktikdeltagare och som förklarar att det är förenligt med en praktikdeltagares natur att engagera sig i en specifik

⁹ Orvesto är "TNS Sifos stora postala medie- och målgruppsundersökning" som mäter "räckvidderna för ett stort antal medier, tidningar såväl som etermedier, bio, utomhusreklam etc". <http://www.tns-sifo.se/rapporter-undersokningar/rackviddsrapporter-orvesto>

praktik (van Leeuwen, 2008, s. 116). I 1870-talstexterna kombineras sådana förklaringar ofta med hänvisningar till kristna/lutherska auktoriteter, som t.ex. Gud och Bibeln. Kortfattat rationaliseras kvinnan/modern som deltagare i föräldraskapspraktiken genom att moderskap förklaras som förenligt med kvinnans gudagivna natur. Tendensen exemplifieras med (1), som är hämtat från SFJ-texten *En moders inflytande*.¹⁰ Texten tematiserar och värderar olika människotyper utifrån karaktärsdragen självständighet och lyhördhet, och bl.a. framhålls Luther som en föredömligt självständig och lyhörd människa. Huvudsakligen fokuserar dock texten mödrars inflytande på sina barn samt mödrars möjlighet att fostra barn till självständiga individer. I det inledande exemplet anförs "Skaparen" för att artikulera en förklaring om föräldraskap som en primärt kvinnlig praktik.

- (1) Det torde ej vara svårt att förstå, vem **som af Skaparen ämnades att utöva det första inflytandet på barnet – det är modren**, och djupt får hon en gång ångra, om hon lämnar detta dyrbara privilegium uti en annans. (SFJ, 1873, s. 3)

Den legitimerande förklaringen vilar mot ett antagande om en gudomlig intention, och förklaringen anger att det ligger i kvinnans natur att utöva inflytande på barnet. Förklaringen realiseras med en relationell process som relaterar deltagarna till varandra i termer av rollbetydelse (jfr Halliday & Matthiessen, 2014, s. 290). Processen "är" tillskriver nämligen deltagaren "modren" värdet "det", som anger rollangivande betydelse genom att referera till Skaparens intention i föregående sats. Modern/kvinnan förklaras på så vis som deltagare i föräldraskapspraktiken med referens till en gudomligt inrättad och naturlig ordning. Interpersonellt realiserar förklaringen som ett

¹⁰ I detta och följande exempel fetmarkerar jag såväl det som legitimeras som det som fungerar legitimerande.

responsbart påstående, dvs. det är möjligt att ge såväl bekräftande som ifrågasättande respons på förklaringen (Holmberg & Karlsson, 2006, s. 36).

Innehållet i (1) efterföljs av innehållet i (2), där kvinnligt föräldraskap legitimeras med en *medelorienterad rationalisering*. Det är en typ av strategi som representerar en praktikaspekt som ett medel för ett högre mål, och i (2) rationaliseras "moderskärleken" som det medel varmed "hon", dvs. kvinnan/modern, kan utöva gudomligt inflytande över sina barn. Själva rationaliseringen realiserar som en medelomständighet ("genom..."), som specificerar det medel varigenom processen sker eller utförs (jfr Holmberg & Karlsson, 2006, s. 104).

(2) Men huru och hvarigenom utöfvas då detta inflytande?

Endast **genom moderskärleken**, ty kärleken är af alla makter den starkaste och segrar alltid [...] Hon kan framkalla en i hjertats innersta rotad lydnad [...]; hon kan dana barnets karakter, [...], dämpa mången ond böjelse, [...] och väcka barnets känsla för det goda och ädla. (SFJ, 1873, s. 3)

I exemplet rationaliseras alltså en kvinnospecifik egenskap som medel för att utöva det gudomligt inrättade inflytandet. Kvinnans förmåga att utöva inflytande över sina barn villkoras på så vis av ett antagande om en inneboende kvinnospecifik och gudagiven kärleksegenskap. Antagandet rationaliserar det som förenligt med kvinnans natur att praktisera moderskap.

Liknande legitimerande fragment artikuleras i TFH, vilket åskådliggörs med (3). Exemplet är hämtat från texten *Striden om qvinnan och den tillämnade högskolan i Stockholm*, som är en sammanfattande uppsats som argumenterar för kvinnors rätt till utbildning. Textens emancipatoriska argument går ut på att kvinnor behöver utbildning för att kunna fullfölja sitt gudagivna levnadskall som (hus)mor. I exemplets inledning anges att den

vuxna mannens daning grundar sig i moderns fostran av honom som barn. I den efterföljande grafiska meningen legitimeras kvinnan som primär förälder på ett liknande vis som i (2), dvs. genom att moderskärleken rationaliseras som medel för föräldraskap. Liksom i (2) realiseras rationaliseringen som en medelomständighet.

- (3) Man behöfver ej hafva djupt blickat in i hemmet för att se, att den bästa daning, som gifves åt mannen, utgår från modern. Det är hon som till stor del, **genom det band, som fäster barnet vid hennes hjerta, genom den tålsamma omsorg, hvilken hon är mera mäktig än mannen att egna åt dess första utveckling**, bestämmer hela lefnadsriktningen. (TFH, 1870, s. 42)

Fragmentet i (3) rationaliserar kvinnospecifika egenskaper som nödvändiga medel för barnuppfostran. Medelomständigheten ”genom det band, som fäster barnet vid hennes hjerta” reproducerar en särartsteoretisk idé om kvinnospecifik kärlek och instinkt. Diskursen om modern som primär förälder legitimeras med andra ord genom hänvisning till ett metafysiskt och själsligt – naturligt – band mellan barnet och modern. I intertextuell läsning med fragmenten (1) och (2) går det att sluta sig till att denna kvinnospecifika kärlek är gudagiven, dvs. gudomligt naturlig.

Att moderskap legitimeras som den primära föräldraskapspositionen exemplifieras slutligen med (4), hämtat från SFJ-texten *En faders testamente till sina döttrar 1: Sedlig skönhet* (1871, s. 203). Texten ingår i en textserie som även behandlar *Sedlig fulhet* (s. 246), *Sinnesarten* (s. 262), *Sysselsättning* (s. 310), *Talanger* (s. 323) och *Nöjen* (s. 358). Textserien fungerar som ett slags moraliserande uppställning av levnadsideal för borgerliga kvinnor. Författarrösten inträder rollen som normerande sanningssägare och legitimerar de anförda normerna genom att flitigt hänvisa till Gud som auktoritet. I (4) anger synvinkelomständigheten ”enligt evangelii

ord” vem som står bakom påståendet om att vem hustrun inte kan tjäna båda ”vetenskaperna och sin familj”. Synvinkelomständigheten realiserar på så vis en kristen auktoritetslegitimering. I källtexten framgår att ”familj” refererar till ”makans och modrens så oanseliga, men viktiga bana” (SFJ 1871, s. 203).

- (4) Om människan, **enligt evangeliets ord**, icke kan tjäna tvenne herrar, så kan icke heller hustrun tjäna tvenne sådana, nämligen vetenskaperna och sin familj; **det är och förblifver en obestridd sanning**. (SFJ, 1871, s. 203)

Den kristna auktoritetslegitimeringen efterföljs av en rationaliserande förklaring, som alltså förankras i ett kristet tolkningssystem. Som tidigare påpekats rationaliserar förklaringar praktikdeltagares engagemang i praktiker som förenligt med deras natur. Förklaringen i (4) realiserar som en relationell process (Holmberg & Karlsson, 2006, s. 89), som tillskriver påståendet om att hustrur inte kan tjäna både vetenskaper och sin familj det identifierande värdet ”en obestridd sanning”. På så vis legitimeras kvinnors bundenhet och begränsning till familj och moderskap som en gudomlig etablerad sanning. Interpersonellt realiserar förklaringen som ett responsbart påstående, och under förutsättning att det går att opponera sig mot den kristna auktoriteten, är det möjligt att bekräfta såväl som att ifrågasätta förklaringen av modern som primär förälder.

Av resultatredovisningen i detta avsnitt framgår hur moderskap legitimeras som den primära föräldraskapspositionen. Typiskt prioriteras rationaliserande förklaringar av kvinnans gudagivna roll, samt rationaliseringar som representerar kvinnospecifika och gudagivna egenskaper som centrala medel för föräldraskapspraktiken. Den moderliga positionen rationaliserar på så vis som inneboende i kvinnans gudagivna natur. Resultatavsnittet har även åskådliggjort att en kristen skaparauktoritet åberopas för att tillskriva förklaringarna institutionell sanningsstatus, och den

sociala kunskap som reproduceras legitimeras som förankrad i ett kristet moral- och tolkningssystem. På resursnivå går det att konstatera att sanningarna typiskt realiserar som relationella processer och som responsbara påståenden; förhandlingen ligger s.a.s. i öppen dager och är potentiellt möjligt att opponera sig emot. Att moderskap så ihärdigt legitimeras och konstrueras som den primära föräldraskapspositionen under 1800-talets slut indikerar att positionen inte var etablerad som legitim – annars hade inte legitimeringarna varit nödvändiga (jfr Westberg, 2013, s. 354). Med dessa iakttagelser som avstamp vänder jag i nästa avsnitt blicken mot hur den moderliga subjektpositionen representeras och legitimeras på diskontinuerliga vis i 1940-talsmaterialet.

1940-tal: legitimering av moderliga handlingar, utförandesätt och deltagarkvalifikationer

Även analysen av 1940-talsmaterialet fångar ett tydligt transtextuellt representationsmönster. Moderskapsrepresentationer dominerar, samtidigt som modern inte legitimeras som deltagare i föräldraskapspraktiken på ett lika ihärdigt sätt som under 1870-talet. Analysen fångar med andra ord diakront påvisbar avsaknad av legitimering, vilket indikerar att den moderliga subjektpositionen reproduceras som legitim i högre utsträckning än tidigare. I stället för att legitimera moderskap *per se*, ägnar sig 1940-talstexterna huvudsakligen åt att legitimera moderliga deltagarkvalifikationer, handlingar och utförandesätt. Inte sällan legitimeras en expertvägledad moderlig position. Moderskap legitimeras dock stundvis fortfarande, men i stället för explicita sanningskonstruktioner i form av rationaliserande förklaringar, evalueras moderskap som källa till kvinnlig glädje och lycka. I kontrast till 1870-talet då rationella motiv åberopas för att besvara frågan ”varför ska kvinnor vara deltagare i föräldraskapspraktiken?”, prioriteras alltså emotionella och moraliska motiv under 1940-talet.

Att moderskap legitimeras med hänvisning till en allmänmoralisk diskurs om glädje och lycka illustreras med det multimodala diskursfragmentet i (5), som utgör BIGH:s första uppslagssida.

Att få barn

är det lyckligaste som kan hända i en ung frisk familj. Först då får familjelivet sin rätta mening. Varje dag blir fylld av nya upplevelser. Mor och far får något att glädjas över och arbeta för. Men det första barnet betyder också praktiska förändringar i den unga familjens liv. Det blir ökade ekonomiska utgifter. Barnet fordrar plats i hemmet och tar mycket tid i anspråk. För modern innebär ansvaret för barnet ofta bekymmer av olika slag. Men hon kan undvika mycken oro om hon i god tid skaffar den sakkunniga hjälp, som numera står varje mor till buds.

Att vara en god mor fordrar kunskaper lika väl som andra uppgifter i livet.

(5) (BIGH, 1948, s. 3)

Exemplet illustrerar dels att moderskap representeras som källa till kvinnlig glädje/lycka, dels att det är moderliga deltagarkvalifikationer, handlingar och utförandesätt snarare än den moderliga deltagarrollen som legitimeras.

Exemplets mest framskjutna textelement är ett fotografi på en sängliggande leende kvinna med ett spädbarn på sin vänsterarm. Fotografiet realiserar moralisk legitimering genom de *konnotationer* – ”ideologically colored angles” (van Leeuwen, 2008, s. 119, 136) – som kvinnans ansiktsuttryck aktualiserar. Kvinnans uppåtvinklade mungipor och ögon konnoterar nämligen ’glädje’ och ’lycka’ (Martinec, 2001), och realiserar på så vis ett slags moralisk evaluering. Denna lycka/glädje fungerar samtidigt som ett delattribut i en konceptuell process genom att konstituera den avbildade kvinnans identitet (jfr Kress & van Leeuwen, 2006, s. 105ff). Även det avbildade barnet fungerar som ett delattribut som konstituerar kvinnans identitet. Tillsammans realiserar dessa attribut deltagaridentiteten ’lycklig/glad mamma’. En moderlig subjektsposition legitimeras på så vis genom att föras samman med evaluerande lyckokonnotationer.

Bildanalysen stöds av det efterföljande skriftpartiet, där praktiken ”Att få barn” evalueras som ”det lyckligaste som kan hända”. I skriftpartiet anges att föräldraskapspraktiken genererar glädje för ”Mor och far”, men inte i någon av broschyrens bilder representeras pappor/män. Denna visuella exkludering fungerar som ett betydelseskapande val och bidrar till att positionera lyckligt moderskap som den primära föräldraskapspositionen (van Leeuwen 2008, s. 142, Machin & Mayr, 2012, s. 102). Detta visuella representationsmönster är även påtagligt i HM, vilket (6) illustrerar.

(6) (HM, 1945, nr. 50, s. 20)

Exemplet är hämtat från *Förlossningsvården*, som tematiserar förhållandena inom förlossningsvården genom att i huvudsak referera 1943 års befolkningsutredning. Med liknande resurser som i (5) realiseras identiteten 'lycklig mor', men här avbildas den lyckliga mamman även som reaktör i en reaktionsprocess. Processen realiseras av kvinnans blick som riktas mot barnet, som alltså fungerar som fenomen för kvinnans reaktion (jfr Kress & van Leeuwen, 2006, s. 67, Björkvall, 2009, s. 66). Det nyfödda barnet evalueras på så vis som en källa till kvinnlig lycka. Exempel (5) och (6) illustrerar således hur modern som deltagare legitimeras genom att kopplas samman med en lycko- och glädjediskurs under 1940-talet.

Som påpekats illustrerar även (5) hur moderskap skjuts fram när föräldraskap representeras, samtidigt som exemplets skriftbaserade textelement åskådliggör att det hand inte är den moderliga deltagarrollen som legitimeras

i första, utan snarare delaspekter hos den moderliga subjektspositionen. I skriftpartiet rationaliseras nämligen ”sakkunnig hjälp” som medel för att stävja mammors oro. Rationaliseringen realiserar som en *villkorsspecificerande sats* enligt formeln ’Om/genom X så Y’ (Holmberg & Karlsson, 2006, s. 122). Specificerande satser realiserar omständighetsliknande betydelser, och i detta fall handlar det om en specificering av villkor; expertkonsultation rationaliseras som ett orosstävjande villkor och medel för mödrar. I exemplets avslutande och fetmarkerade textparti villkoras vidare det ”Att vara en god mor”, dvs. förebildligt moderskap, av ”den sakkunniga hjälp”. Rationaliseringen realiserar av processen ”främjar”, som representerar andradeltagaren som ett medel för förstadeltagaren. Det är alltså ett expertväglett moderskap som legitimeras, medan den moderliga deltagarrollen snarast tas som förgivettagen utgångspunkt för regleringen av expertvägledning.

Att den legitimt lyckliga modern sammanlänkas med expertvägledning låter sig även utläsas av (6). I bilden konnoterar nämligen de vita kläderna och stålrörsängen institutionell sjukhusmiljö och fungerar som delattribut för kvinnans identitet. Den avbildade kvinnan representeras på så vis som ’institutionell vårdtagare’, varigenom institutionell vård och expertkunskap sammanlänkas, och legitimeras, genom att associeras med deltagaridentiteten ’lycklig mor’.

Att det är ett expertväglett moderskap, snarare än den moderliga deltagarrollen, som legitimeras i 40-talsmaterialet låter sig även illustreras med (7). Exemplet hör hemma i HM och är en annons för Barnängen barnpreparat.

(7) (HM, 1945, nr. 30, s. 6)

I exemplet aktualiseras två olika och samtidigt sammanlänkade auktoriteter – en expert och ett barn – för att legitimera konsumtion som en moderlig omsorgspraktik. Expertauktoriteten realiseras av den visuellt avbildade personen i annonsens övre högra hörn. Den avbildade mannen representeras som bärare av olika expertkonnoterande standardattribut (jfr van Leeuwen, 2008, s.144 ff): den vita strama skjortan, glasögonen, skrivblocket och skrivunderlägget samt pennan i den högra handen konstituerar tillsammans identiteten 'vetenskaplig expert' (jfr Machin, 2004). Pennan är riktad mot annonsens framskjutna rubrik, och sammanlänkar på så vis den expertkonnoterande mannen och rubriken. Den sammanlänkande betydelse som realiseras är 'experten intygar', och i annonsens längre skriftparti återfinns förpliktigande påståenden om att barn bör smörjas in med Barnängens preparat. Dessa förpliktelser legitimeras således med hänvisning till den visuellt avbildade expertauktoriteten.

Till vänster i annonsen avbildas en bebis på en våg. Bebisen representeras som upplevare av den mentala processen och frågan ”Sköter Mamma mig rätt?”. Med hänsyn tagen till språkhandlingens saluförande avsändare och potentiella konsumentmottagare, är det motiverat att tolka frågan som en indirekt realisering av uppmaningen ’Mamma, sköt barnet rätt genom att konsumera/använda Barnängens barnpreparat’ (jfr Holmberg, 2011, s. 104). Det är heller inte troligt att den avbildade bebisens har kognitiv kapacitet att avgöra huruvida skötseln är ”rätt” utförd. En motiverad läsning är således att frågan är ställd av en röst med expertmandat att bedöma skötselns lämplighet, men som rekontextualiseras som barnets subjektiva upplevelse. Samtidigt realiseras språkhandlingen med barnet som avsändare, vilket medför att barnet positioneras som en personlig auktoritet med mandat att reglera den moderliga subjektspositionen. Det är på så vis en konsumerande, expertvägledad och samtidigt barnreglerad moderskapsposition som reproduceras i annonsen.

Hittills har jag illustrerat hur moderskap tenderar att legitimeras med hänvisning till en allmänmoralisk lyckodiskurs, samt hur det i första hand är en expertvägledad moderlig subjektsposition som förhandlas. Det finns emellertid 1940-talsgragment där rationaliserande sanningar om den moderliga deltagarrollen fortfarande artikuleras, vilket illustreras med (8). Exemplet är hämtat från BIGH och avsnittet *Amningen*. I exemplet aktualiseras ingen vetenskaplig auktoritet, men som nämnts gavs BIGH ut av Medicinalstyrelsen och Statens institut för folkhälsa och distribuerades via barnavårdscentraler. Broschyrens avsändare ramar på så vis in hela texten med vetenskapsbaserad expertauktoritet, och (8) kan läsas som ett exempel på ”sakkunnig hjälp” som broschyren erbjuder mödrar.

(8) Om modern har klart för sig att amningen också innebär en mycket viktig själslig kontakt med barnet och att hon bör sträva efter att den sköts så att mor och barn får ro och

tillfredsställelse kring den stunden **finner hon nog snart ut den dygnsrytm, som passar barnet och som också ger mor och barn mesta möjliga nattro.** (BIGH, 1948, s. 30)

Detta fragment reproducerar en rationaliserande sanning om den kvinnliga särartens natur, som både erinrar om och avviker från 1870-talets förklaringar av modern/kvinnan. I exemplet rationaliseras en sanning och vetskap om moderns och barnets själsliga sammanlänkning som ett medel för lyckad amning. Vetskap om denna sanning rationaliseras alltså som ett medel för ett högre mål. Rationaliseringen realiserar som en bunden och villkorsspecificerande sats enligt formeln 'Om/genom x, så y', dvs. på ett liknande sätt som i (5). I detta exempel motsvarar 'x' den rationaliserande sanningen om moderns själsliga band med barnet, och 'y' lyckad amning.

Själva den rationaliserade sanningen realiserar i sin tur som en syntaktisk inbäddad och *att*-inledd sats. Inom sociosemiotiken refererar inbäddade satser till sådana satser som fungerar som delar av deltagare, snarare än som självständiga satser i ett satskomplex (Karlsson, 2011, s. 33). Att sanningen realiserar som en inbäddad sats bidrar till att den inte uttrycker någon egen responsbar språkhandling (jfr Holmberg & Karlsson, 2006, s. 141, Karlsson, 2011, s. 33). I stället representeras sanningen som ett faktum utom räckhåll för interpersonell respons. Sanningen reproduceras på så vis som förgivettagen och legitim, och görs därmed diskontinuerlig med de interpersonellt mer explicita sanningar som artikuleras i 1870-talsmaterialet. Samtidigt erinrar sanningen i (8) om de 1870-talsfragment där kvinnans särställda position legitimeras med hänvisning till en gudomligt förutbestämd mor–barn-relation. Till skillnad från 1870-talsfragmenten förankras däremot inte denna sanning i något kristet tolkningssystem, utan i ett vetenskapligt sanktionerat antagande om en själsligt bestämd relation.

Ur ett diakront perspektiv går det således att hävda att en sanning med härkomstlinjer i ett kristet tolkningssystem transformeras till vetenskapsbaserad rådgivning. Detta bidrar till att härkomstlinjerna till det kristna tolkningssystemet tystas, samtidigt som själva sanningen reproduceras. Sanningen reproduceras dessutom som legitim och förgivvettagen på lexikogrammatisk nivå. I kombination med den diakront påvisbara icke-legitimeringen av den moderliga deltagarrollen, indikerar dessa iakttagelser hur en kristet rationell idé om moderskap förskjuts mot legitimitet på transtextuell nivå.

På ett jämförbart vis går det att resonera om hur en allmänmoralisk lyckodiskurs prioriteras för att legitimera moderskap. Hänvisningarna till denna diskurs antyder nämligen moraliska tolkningssystem, samtidigt som detta tolkningssystem inte explicitgörs. I stället fungerar antydningarna som "the tip of a submerged iceberg of moral values" (van Leeuwen, 2008, s. 110), och ur ett diakront perspektiv förefaller det som att kristna sanningar utgör de allmänmoraliska legitimeringarnas nedsjunkna isberg.

För att få syn på detta nedsjunkna isberg går det att fråga sig varför kvinnan antas bli lycklig av att föda barn. Svaret låter sig spåras i de kristna moral- och tolkningssystem som explicitgörs i 1870-talsmaterialet och som etablerar den moderliga positionen som legitim: moderskap antas göra kvinnan lycklig för att det är förenligt med hennes gudagivna konstitution och levnadskall. Sanningar med härkomstlinjer i kristna tolkningssystem reproduceras på så vis som diskontinuerliga och tysta förgivvettaganden i ett sociohistoriskt sammanhang präglad av vetenskapliga ideal.

Sammanfattningsvis illustrerar detta resultatavsnitt hur den moderliga subjektspositionen förskjuts mot legitimitet genom olika typer av betydelseskapande val. Först och främst legitimeras inte modern som praktikdeltagare. I stället legitimeras moderliga deltagarkvalifikationer,

handlingar och utförandesätt, vilket indikerar att 1870-talets kristet förankrade legitimeringar har förskjutit diskursen om modern som primär förälder mot legitimitet. Därutöver förskjuts positionen mot legitimitet genom hänvisning till en allmänmoralisk diskurs i stället för val av rationaliserande sanningskonstruktioner. De rationaliserande sanningar som väl förekommer tenderar dessutom att reproduceras som legitima, vilket markerar en diskontinuitet gentemot 1870-talets interpersonellt responsbara och mer explicita kunskapsreproduktion. Analysen fångar på så vis hur positionen förskjuts mot legitimitet genom val av såväl legitimerande strategier som av realiserande resurser. I nästa avsnitt uppmärksammar jag hur representationerna i 2010-talsmaterialet förhåller till 1870- och 1940-talsrepresentationerna.

2010-tal: visuella förgivettaganden av modern som praktikdeltagare

Även analysen av 2010-talsmaterialet fångar tydliga transtextuella representationsmönster. I kontinuitet med 1940-talsmaterialet domineras materialet av moderskapsrepresentationer, samtidigt som den moderliga deltagarrollen tenderar att representeras utan att legitimeras. Dessutom fångar analysen att den moderliga subjektspositionen reproduceras på ett diskontinuerligt sätt. Diskursens legitimitetsstatus reproduceras nämligen visuellt, medan ackompanjerande skriftliga fragment ofta är könsneutrala i sina representationer. I skrift regleras särskilda sätt att vara förälder på – t.ex. riskhanterande och konsumerande – medan bilderna representerar moderskap. Uttryckt annorlunda fångar analysen en visuell accentuering av diskursen om modern som primär förälder, och denna accentuering bidrar till att reproducera diskursen som legitim.

Exempel (9) illustrerar hur moderskap tenderar att representeras visuellt, samtidigt som specifika handlingar och utförandesätt legitimeras i ett

ackompanjerande och mer könsneutralt skriftelement. Exemplet är hämtat från landstingstidningstexten *Våga vara försiktig med barn*, som tematiserar potentiella risker med vardaglig barnskötsel. Fragmentet i (9) domineras av en bild på en kvinna och en bebis.

Den avbildade personen realiserar gruppidentiteten 'kvinna'. Enligt van Leeuwen (2004, s. 95, 2008, s. 145f.) åstadkoms grupp kategorisering genom bruk av attribut vars kategoriserande betydelse bygger på gruppbestämmande konnotation. I det aktuella exemplet fungerar långt hår, örhängen, bröst, plockade ögonbryn och smink som grupp kategoriserande standardattribut för 'kvinna'. Bildtexten benämner även den avbildade personen med kvinnonamnet "Johanna".

Även barnet fungerar som ett deltagarkonstituerande attribut, som tillsammans med de kvinnokonnoterande attributen konstituerar helhetsidentiteten 'mamma'. Mammans vänstra arm och hand fungerar vidare som en vektor i en aktionsprocess, som anger att hon 'håller ner barnet', alternativt 'håller en hand på barnet'.

I bildtexten legitimeras en föreskriven blöjbytesmetod som ett rationellt och riskreducerande medel ("Genom att..."). Fotografiet illustrerar med andra ord den riskåtgärd som specificeras i bildtexten, och analysen fångar hur en riskkalkylerande och riskhanterande moderskapsposition legitimeras i samspel mellan skrift och bild. Samtidigt reproduceras alltså den moderliga deltagarrollen utan att legitimeras.

(9) (Jönköping *LandstingsNYTT*, 2013, nr. 4, s. 9)

Att diskursen om modern som primär förälder reproduceras visuellt låter sig även illustreras med ett utdrag ur ViF-texten *JA – kärleken räcker till tvåan (och tran och fyran...)*. Texten handlar om att gå från att vara en- till flerbarnsförälder, och som framgår av (10) tvinnar texten samman en visuellt representerad mamma med en diskurs om kärlek. Att det är kvinnligt föräldraskap som representeras indikeras av den avbildade gravidmagen, som fungerar som ett standardattribut för gruppidentiteten 'blivande mamma'.

JA – kärleken räcker till tvåan

(och trean, och fyran...)

Många som väntar andra barnet oroas över om kärleken kommer att räcka till. Kan man verkligen älska "tvåan" lika mycket som "ettan"? – Svaret är ja, säger psykologen Anna Sylven, som mött tvivlet hos många föräldrar. *av Peter Olsson*

Många väntar andra barnet oroas över om kärleken kommer att räcka till. Kan man verkligen älska "tvåan" lika mycket som "ettan"? – Svaret är ja, säger psykologen Anna Sylven, som mött tvivlet hos många föräldrar.

I väntan på syskonet

1. **Älska dig själv** – Det är viktigt att du älskar dig själv. Om du inte älskar dig själv, kommer du inte att kunna älska ditt barn.

2. **Älska ditt barn** – Det är viktigt att du älskar ditt barn. Om du inte älskar ditt barn, kommer du inte att kunna älska ditt barn.

3. **Älska ditt syskon** – Det är viktigt att du älskar ditt syskon. Om du inte älskar ditt syskon, kommer du inte att kunna älska ditt syskon.

ANNA SYLVÉN, PSYKOLOG

"Hormonerna hjälper till att fixa förälskelsern"

I skedet med smärtsliten älskan

Men när barnet väl är här, blir det en helt annan historia. Det är en historia om kärlek, om förälskelse, om att älska. Det är en historia om att älska, om att älska, om att älska.

Var du orolig över att inte älska?

Ja, förälskelsern kommer!

(10) (ViF 2013, nr. 3, s.72–73)

Exempel (9) och (10) illustrerar hur en kvinnlig subjektsposition förgivettas visuellt i 2010-talsmaterial, samtidigt som skriftspråkliga textelement ofta anlägger en mindre könsmarkerad representation. Att så är fallet syns särskilt tydligt i ViF:s annonsmaterial, där gruppidentiteteten kvinna/mamma inte sällan realiseras genom subtil användning av enstaka attribut. Exempel på sådana attribut är målade naglar (nr. 8, s.55), långt hår (nr. 6, s. 108), slät ansiktshy (nr. 1, s. 27) och målade ögonfransar (nr. 10, s. 88).

Tendensen låter sig förtydligas med (11), som är en annons för Braun Örontermometer. Personen i annonsens vänstra del representeras som bärare av olika attribut: ett barn, en u-ringad tröja, långt hår, slät ansiktshy, bröst, fylliga läppar och manikyrerade naglar. Tillsammans konstituerar dessa

attribut gruppidentiteten 'mamma'. Utan att i detalj redovisa hur, så går det att konstatera att konsumtion av den annonserade legitimeras med hänvisning till expertauktoritet. I annonsens visuella del sammanlänkar den saluförda varan mamman med en vit rockärm, som konnoterar expertauktoritet på liknande sätt som 40-talsannonsen i o. Rockärmen fungerar alltså som ett symboliskt attribut för '(läkar)expertis'. Den saluförda varan representeras med andra ord som ett medel för interaktionen mellan moderskap och vetenskapsexpertis. Även i annonsens skriftparti legitimeras användning av Brauns örontermometer som ett medel för "vad läkare gör varje dag". Konsumtion legitimeras på så vis som ett sätt att praktisera expertväglett föräldraskap, samtidigt som annonsen förgivettar en moderlig deltagare.

BRAUN

Nummer 1
bland läkare*

Lita på det termometermärke läkare rekommenderar mest*.

När du använder din Braun ThermoScan® örontermometer, gör du vad läkare gör varje dag. Tack vare dess patenterade, föruppvärmda spets kan läkare och barnläkare förlita sig på Braun ThermoScan® för professionell noggrannhet. Inte att undra på då att Braun ThermoScan® används mer än 1,5 miljoner gånger om dagen runt om i världen**. Den är nr. 1 bland läkare.

Designed to make a difference

* Näst i körtel: användning och rekommendation. Källa: Ipsos, online studie med n=832 läkare och barnläkare i fem europeiska länder (fr+200 st i Tyskland, Storbritannien, Frankrike och Nederländerna, gjord 1. feb. - 1. maj 2012).

** Källa: Förbrukningsdata

ThermoScan is a registered trademark of Braun Europe SA. This product is manufactured by Braun Europe SA under license to the Braun® trademark. Braun® is a registered trademark of Braun GmbH, Munchen, Germany. © 2012, Braun Europe SA - REV 200712

(11) (ViF 2013, nr 1, s. 20)

Dessa tre exempel illustrerar hur avbildade personers individuella särdrag överskuggas av standardattribut för gruppen 'kvinna' (jfr van Leeuwen, 2004, s. 95). Det diakrona perspektivet fångar med andra ord hur en diskurs om modern som primär förälder, som legitimeras med hänvisning till ett kristet kunskaps- och moralsystem under 1870-talet och som legitimeras och representeras i såväl skrift som bild på 1940-talet, traderas som legitim med visuella resurser under 2010-talet. Som Machin (2016, s. 327) påpekar har fotografier en *affordans*, dvs. en inneboende möjlighet och begränsning (Jewitt, 2014, Ledin & Machin, 2015), att göra anspråk på att representera och

avbilda verkligheten 'som den är'. När bildmodaliteten prioriteras för att reproducera modern som primär deltagare i föräldraskapspraktiken bidrar det alltså till en diskursiv normering av hur 'verkligheter ser ut'. Detta bidrar i sin tur till att andra potentiella föräldrar positioneras som avvikande och potentiellt icke-legitima (jfr Lind Palicki, 2010, s. 81).

ViF-texten i (10) artikulerar även en legitimerande naturlighetsdiskurs i skrift, vilket illustreras med (12). I det exemplifierande fragmentet legitimerar en anförd psykologisk expertauktoritet "Hormonerna" som ett rationellt medel för (moders)kärlek. Fragmentet reproducerar en föreställning om moderskap som konstituerande för den kvinnliga naturen, och är på så vis interdiskursivt besläktat med fragmenten från 1870-talet, men även med 1940-talsfragmentet som åberopar en kvinnospecifik själslig relation till barn.

(12) Hormonerna hjälper till att fixa förälskelsen. Våra skal mot omvärlden öppnas upp så att vi kan ta emot det lilla barnets signaler, säger [psykologen] Anna Sylvén. (ViF, 2013, nr 3, s. 72)

Som tidigare påpekats är medelorienterad rationalisering en strategi som representerar en praktikaspekt som ett medel för ett högre mål, och i (12) realiserar rationaliseringen av processen "hjälper till", som representerar "Hormonerna" som ett medel för det högre målet "att fixa förälskelsen". I ljuset av fotografiet i (10) är det motiverat att läsa fragmentet som en multimodal rationalisering av 'Gravida kvinnors och mammors hormoner'. Rationaliseringen låter sig på så vis relateras till 1870-talsrepresentationerna där moderskärlek rationaliseras som medel för kvinnors möjlighet att praktisera det gudagivna moderskapet, se (1) – (3).

Liknande fragment artikuleras även på Blondinbella, vilket (13) illustrerar. Exemplet är hämtat från blogginlägget *Vecka 23*, där bloggaren tematiserar sitt graviditetshumör. I inlägget rekontextualiseras en expertröst genom indirekt

anföring ("Jag har hört att..."), som rationaliserar kvinnors kärlek till sina barn som en 'naturlig' och målorienterad mekanism.

(13) Jag **har hört att anledningen till att man blir så himla känslig under graviditeten är att det ska bli lättare att knyta an till lilla bebisen**. Att man under 9 månader "brutit" ner sina murar och direkt **kan förälska sig i sitt barn**, det tycker jag låter **så fint**.¹¹

I den *att*-inledda och expertimplicerade utsagan legitimeras gravida kvinnors beteenden som naturligt och rationellt motiverade. Rationaliseringen realiseras genom att processen "är" tillskriver förstadelstagaren "anledningen till att man blir..." det syftesspecificerande värdet "att det ska bli lättare att knyta an till bebisen". Den avslutande grafiska meningen fungerar som ett komplimenterande värde, som anger att målet med gravida kvinnors känslighet är att direkt kunna "förälska sig i sitt barn". Denna expertanförda rationalisering av kvinnors känslighet värderas avslutningsvis positivt ("så fint") av bloggaren. Detta expertanförda och rationaliserande resonemang rekontextualiserar på ett vagt sätt psykologisk anknytningsteori, dvs. den barnpsykologiska skola som framförallt förknippas med John Bowlby. Denna teori understryker moderns betydelse för barnets utveckling, och kortfattat går teorin ut på att barnet lär sig hantera "känslor, relationer och omvärlden" med hjälp av en trygg anknytning till mamman (Zetterqvist Nelson, 2009, s. 272).

På olika sätt åberopas alltså ett slags psykologisk rationalitet i (12) och (13) för att legitimera föreställningar om moderskap som inneboende i den kvinnliga naturen. I bägge exemplen är det samtidigt påtagligt hur anföringen av auktoritär psykologi positionerar vetenskapen "at arm's length from the

¹¹ <http://blondinbella.se/category/min-vardag/bebis-nummer-tva/page/2/>

legitimizing uses of their work” (van Leeuwen, 2008, s. 117). Fragmenten redogör nämligen inte för några vetenskapliga belägg om hur hormonerna och ökad känslighet möjliggör moder–barn–kärleken. Vetenskapen bakom rationaliseringarna låter sig endast anas av de åberopade expertauktoriteter, varmed själva vetenskapen hålls fjärrad från den legitimerande användningen av dess namn, dvs. på ett liknande sätt som kristendomen används i 1870-talsmaterialet. En diakron slutsats är således att sanningar om moderskärlek som reproduceras med hänvisning till kristna tolkningssystem under 1870-talet, traderas via populärpsykologiska diskurser och experter under 2010-talet. En sanning som legitimeras som gudomlig på 1870-talet transformeras alltså som vetenskap på 2010-talet.

Något tillspetsat går det att hävda diskurser om Gud kallar kvinnan till moderskap på 1870-talet, medan diskurser om lycka och vetenskapsauktoritära sanningar om den kvinnliga själen kallar kvinnan till moderskap under 1940-talet. Under 2010-talet kallar i stället diskurser om psykologi och hormonell natur kvinnan till en moderlig och älskande subjektsposition. Diskursen om moderskap som en naturligt kvinnlig position legitimeras alltså med en snarlik rationell logik under de tre undersökningsperioderna, samtidigt som rationaliseringarna görs diskontinuerliga genom att förankras i olika institutionella kunskapssystem. Under 2010-talet ser vi med andra ord hur populärpsykologiska röster reproducerar en naturaliserande diskurs med härkomstlinjer i ett kristet tolkningssystem, och denna transformation föregås av 1940-talets ihärdiga legitimering av ett expert- och kunskapsväglett moderskap. Diskursen om modern som primär förälder fortlever alltså genom undersökningsperioden, men transformeras och görs diskontinuerlig under 2010-talet genom att legitimeras med hänvisning till hormoner och ’naturliga’ beteenden i stället för till en gudagiven moderskärlek eller till expertsanktionerad ’själslig’ naturlighet. Därmed inte sagt att den nutida diskursen om kvinnlig biologi har sitt ursprung i 1800-talets kristna diskurser om moderskap. Däremot

reproducerar det nutida biologiska argumentet en rationell logik som är besläktat med hur moderskap rationaliseras som inneboende i kvinnans natur under 1870-talet.

Som påpekats fångar det diakrona perspektivet fångar även en variation i fråga om vilken semiotisk modalitet som prioriteras för att reproducera den aktuella diskursen. Diskursen reproduceras med skrift på 1870-talet, med skrift och bild på 1940-talet, och huvudsakligen med bild på 2010-talet. Denna iakttagelse bekräftar att diskurser är relativt oberoende av genre, semiotisk modalitet och design (Kress & van Leeuwen, 2001, s. 5), samtidigt som denna accentuering och omförhandling av betydelse genom bruk av olika semiotiska modaliteter (jfr Kress, 2010, Newfield, 2014), korrelerar med diskursens förskjutning mot legitimitet. Detta gör det motiverat att reflektera över varför bildmodaliteten prioriteras för att reproducera den aktuella diskursen (jfr Mackay, 2015, s. 335, Machin, 2016, s. 326). Svaret torde stå att finna i bildmodalitetens affordans och inneboende möjlighet att genom konnotation hos enskilda attribut reproducera deltagartyper (jfr Machin, 2004). Transformationen från skrift till bild tycks alltså bidra till att praktikdeltagare kan förgivettas och representeras som legitima i högre utsträckning, vilket, som tidigare påpekats, hänger ihop bildmodalitetens affordans att representera verkligheten 'som den är'.

På olika diskontinuerliga sätt reproducerar alltså den nutida diskursen om moderskap en föreställning som låter sig härledas till ett kristet tolkningssystem. Det sker framförallt när diskursen reproduceras som legitim med visuella medel, men också genom att rekontextualiseras i populärpsykologiska termer. Därmed inte sagt att detta kristna tolkningssystem är ursprunget till dagens diskurs, utan att den nutida diskursen om modern har härkomstlinjer i och på olika sätt reproducerar ett kristet tolkningssystem.

Diskursens övergång från skrift till bild korrelerar alltså med transtextuell transformation mot legitimitet, samtidigt som denna transformation inte sker i en handvändning. Analysen av 1940-talsmaterialet fångar nämligen att förskjutningen överbryggas av en diskursiv fas där rationaliserande sanningar om modern/kvinnan representeras som interpersonellt svåråtkomliga och legitima. Under samma fas prioriteras även allmänmoraliska legitimeringar av kvinnors engagemang i föräldraskapspraktiken, vilket markerar en diskontinuitet gentemot 1870-talets ihärdiga bruk av rationaliserande sanningskonstruktioner. Det diakrona perspektivet fångar med andra ord hur kunskapsförhandlingen kring moderskap blir mer sluten och otillgänglig för kritisk respons över tid (jfr Forchtner, 2011, s. 10), och att denna transformationsprocess åstadkoms genom diskontinuerliga val av legitimerande strategier såväl som val mellan visuella och skriftspråkliga resurser.

Det går dock inte att dra några exakta gränser mellan dessa kontinuumfaser, och som (12) visar förekommer naturaliserande förklaringar av kvinnan som primär förälder ännu i 2010-talsmaterialet. Dessa iakttagelser bekräftar dock Mackays (2015) konceptualisering av spänningen mellan legitimering–legitimitet som ett kontinuum, och att en diskurs legitimitetsstatus aldrig är slutgiltigt fixerad, utan ständigt förhandlingsbar.¹²

¹² Att subjektpositionens legitimitetsstatus förhandlas och kritiseras under 2010-talet syns bl.a. i den tilltagande legitimeringen av en heterosexuell manlig subjektposition som spåras i Westberg (2016). Den manliga positionen kan delvis läsas som en motståndsdiskurs mot moderskapets förgivettagna legitimitet. Samtidigt tenderar dock faderskap att reproduceras som en valbar position – ett val som förutsätter och tar för givet att kvinnor intar positionen som mamma om mannen väljer att inte inta positionen som närvarande pappa.

Diskussion

I det föregående har jag visat att modern legitimeras som primär förälder med ihärdighet under 1870-talet. Under 1940- och 2010-talet reproduceras positionen däremot som mer eller mindre legitim, samtidigt som tankefigurens kristna härkomstlinjer lever vidare på diskontinuerliga sätt. Denna iakttagelse motsvarar vad Bourdieu (1977, s. 79, 2005, s. 206f) kallar *genesis amnesi*, dvs. glömskan av en tankefigurs härkomst. På ett jämförbart vis resonerar van Leeuwen om "commonsense practices", som motsvarar diskurser som inte legitimeras alls, eller som legitimeras med allmänmoraliska värderingar, men som samtidigt "were hotly debated when they first became institutionalized" (2008, s. 20f). Van Leeuwen för inte detta resonemang i bevis, men min undersökning bekräftar antagandet genom att visa hur diskursen om modern som primär förälder legitimeras ihärdigt under 1800-talets slut, och att den glömska av tankefigurens kristna härkomstlinjer som sedan dess reproduceras i sig är "a mechanism of legitimation" (van Leeuwen, 2008, s. 20f).

Denna legitimeringsmekanism motsvarar transtextuell etablering av legitimitet. Som synliggjorts är det en mekanism som tystar och glömmer bort historien genom val av legitimerande strategier såväl som av semiotiska realiseringar. Bourdieu preciserar innebörden av *genesis amnesi* när han skriver att det är gårdagens människa som präglar nutidens människa, samtidigt som "we do not sense this man of the past, because he is inveterate in us; he makes up the unconscious part of ourselves" (1977, s. 79). Ur det här perspektivet går det att förstå gårdagens kristna människa som ingrodd i 1940- och 2010-talets föräldraskapsrepresentationer, och hur detta ingrodda tänkande präglar genom att uppträda som ett omedvetet fundament i de senare tidernas moraliskt legitimerande såväl som förgivettagande representationer av moderskap. De kristna tolkningsramar som rationaliserar den moderliga positionen som legitim reproduceras alltså i tystnad när

moderskapspositionen evalueras positivt och tas för given, men även när positionen legitimeras med populärvetenskapliga argument om den kvinnliga själen och om kvinnors hormonella och biologiska natur.

Denna slutsats indikerar att ett diskurshistoriskt arbetssätt kan fungera som metod för vad Reisigl & Wodak (2001, 2016) kallar sociodiagnostisk diskurskritik, dvs. för att synliggöra underliggande och manipulativt övertygande drag i diskurser. Därmed inte sagt att t.ex. ViF, landstingstidningarna och Blondinbella är intentionellt manipulativa. I stället bör fragmenten från 2010-talet förstås som omedvetet vilseledande (jfr Habermas, 1996, s. 101); de reproducerar en tes om att modern är primär förälder, men redogör samtidigt inte för premisserna för denna tes. Det är i stället den diskontinuerliga tystningen av de kristna förutsättningarna för moderskapets legitimitetsstatus som fungerar vilseledande. Att diskursens härkomstlinjer är ogenomskinliga bidrar vidare till en inskränkning av möjligheten att kritisk reflektera över positioneringen av kvinnan som primär förälder. Med andra ord går diskursen att kritisera för att vara odemokratisk, alternativt icke-rationell i habermasisk mening, och därmed som manipulativ och vilseledande (Forchtner, 2011, s. 9f). Samtidigt går det inte att hålla enskilda diskursiva aktörer ansvariga för denna manipulation, eftersom diskursens genealogi ”makes up the unconscious part of ourselves”.

Enligt Reisigl & Wodak (2001, s. 33f, 2016, s. 25, jfr Forchtner, 2011, s. 3, 11) bör sociodiagnostisk kritik användas som språngbräda för prospektiv kritik, dvs. för att påverka odemokratiska och icke-rationella diskurser i en jämlik och inkluderande riktning. Prospektiv kritik förutsätter på så vis en uppluckring mellan forskaren, forskningen och det beforskade. För att påverka den diskurs som utgör analysens studieobjekt måste forskaren ge sin in på studieobjektets diskursiva arena och formulera fragment som kan bidra till en mer rationell och demokratisk kommunikation kring det givna ämnet.

Uttryck annorlunda blir den tredje uppgiften ett centralt medel för prospektiv kritik.

Avslutningsvis vill jag med exempel (14) illustrera att sociodiagnostisk kritik har potential att fungera som avstamp för prospektiv förändring. Exemplet är hämtat från ViF (2016, nr.11, s. 9) och texten *På redaktionen just nu*. Med intertextuell hänvisning till en intervju jag gav för morgontidningen *Svenska Dagbladet* (SvD) angående resultaten i min avhandling, åberopas jag som vetenskaplig expertauktoritet för att legitimera en kritisk revidering av ViF:s visuella meningsskapande.

(14) (ViF, 2016, nr 11, s. 9)

Av rimliga skäl motiverar inte ViF sitt förändrade bruk av bilder i termer av prospektiv kritik. Samtidigt är det otvivelaktigt så att ViF:s redaktion hörsammar rönen från min avhandling (så som de rekontextualiseras i SvD-intervjun) utifrån en genuin strävan att inte reproducera föreställningen om modern som primär förälder: de strävar efter att vara "en tidning för ALLA föräldrar" och väljer därför att representera pappor och mammor i lika hög

utsträckning.¹³ Fragmentet illustrerar med andra ord hur omedvetet vilseledande kommunikation kan motas i grind genom intentionellt strategiskt betydelseskapande. I ljuset av att ViF är Sveriges mest lästa föräldratidning, torde deras förändrade användning av bildmodaliteten ha potential att prägla diskurser om föräldraskap i en demokratisk riktning genom att inte förgivetta en moderlig subjektsposition i lika hög utsträckning.

Det är dock viktigt att inte dra för stora växlar på utsagan i (14). Som jag åskådliggjort i det föregående reproduceras moderskapets legitimitet i samspel mellan skrift och bild, och sanningar med kristna härkomstlinjer reproduceras bl.a. i skrift när moderskap rationaliseras som inneboende i kvinnans hormonella natur. Den procentuella representationsbalansen mellan mammor och pappor behöver alltså inte borge för en jämlik positionering av manliga och kvinnliga föräldrar. Det återstår således att undersöka *hur* pappor och mammor positioneras och legitimeras som deltagare för att avgöra om ViF numer är "en tidning för ALLA föräldrar" på lika villkor.

Källor

1177 = <<http://www.1177.se/>> [Tillgänglig 3 november 2014.]

Barn i goda händer 1948. 5 uppl. Stockholm: Aktiv hushållning.

Blondinbella = <<http://www.blondinbella.se/>> [Tillgänglig 2 december 2014.]

¹³ Via mejlkontakt bekräftar dock ViF:s chefredaktör Sara Tuncel att de 52 procenten endast gäller redaktionella texter, men inte reklamannonser.

Det goda livet magasin 2013. Landstinget Kronoberg.

Halland – bästa livsplatsen 2013. Region Halland.

Husmodern 1945, nr. 48–52.

Hälsa och vård 2013. Region Skåne.

Hälso- och sjukvård i Västerbottens läns landsting 2013. Västerbottens läns landsting.

Hälsotecken. Ett magasin från Landstinget i Östergötland 2013. Landstinget i Östergötland.

LandstingsNYTT. En tidning från Landstinget i Jönköpings län 2013. Landstinget i Jönköping.

Liv & hälsa. Information från Landstinget i Västernorrland 2013. Landstinget i Västernorrland.

Min hälsa. Råd om vård från Landstinget Sörmland 2013. Landstinget i Sörmland.

Svenska Dagbladet. <http://www.svd.se/i-dag-ska-foraldrar-lyda-barn-intervartom/om/att-vara-foralder> [Tillgänglig 18 november 2016]

Svenska Familj-Jornalen 1870–1875.

Tidskrift för hemmet 1870–1875.

Utsikt Norrbotten. Informationstidning från Norrbottens läns landsting 2013. Norrbotten läns landsting.

Vi Föräldrar 2013.

Vi Föräldrar 2016, nr 11.

Vårdguiden för Stockholms län 2013. Landstinget i Stockholm.

Litteratur

Albinsson, G. (1962). *Svensk populärpress 1931–61: utvecklingstendenser, marknadsbeskrivning och efterfrågeanalys*. Stockholm: Almqvist Wiksell.

Baxter, J. (2003). *Positioning Gender in Discourse: A Feminist Methodology*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Baxter, J. (2008). Feminist Post-Structuralist Discourse Analysis – A new Theoretical and Methodological Approach? I: K. Harrington, L. Litosseliti, H. Sauntson & J. Sunderland (red.), *Gender and Language Research Methodologies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 243–255.

Berger, M. (1974). *Fruar & damer*. Stockholm: PAN/Norstedts.

Berglund, T. (2007). *Det goda faderskapet – i svenskt 1800-tal*. Stockholm: Carlssons.

Bergman, H., Eriksson, M. & Klinth, R. (2011). Föräldraskapets omvandlingar och styrningens omvandlingar. I: H. Bergman, M. Eriksson & R. Klinth (red.), *Föräldraskapets politik: från 1900- till 2000-tal*. Stockholm: Dialogos. S. 7–26.

Björkvall, A. (2009). *Den visuella texten: multimodal analys i praktiken*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.

Björnberg, U. (2000). Kön och familj 2000. I: A. Göransson (red.), *Sekelskiftet och kön: strukturella och kulturella övergångar år 1800, 1900 och 2000*. Stockholm: Prisma. S. 39–56.

Blom, I. & Haavet, I. E. (2000). Familjen, staten och välfärden år 1800 respektive 1900. I: A. Göransson (red.), *Sekelskiftet och kön: strukturella och kulturella övergångar år 1800, 1900 och 2000*. Stockholm: Prisma. S. 17–38.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (2005). *Udkast til en praksisteori: indledt af tre studier i kabylsk etnologi*. Köpenhamn: Hans Reitzel.

Brembeck, H. (1998). *Inte bara mamma: En etnologisk studie av unga kvinnors syn på moderskap, barn och familj*. (Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige. 28.) Göteborg: Etnologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Bäck-Wiklund, M. (2009). Senmodernt familjeliv och barns vardag. I: M. Bäck-Wiklund & T. Lundström (red.), *Barns vardag i det senmoderna samhället*. 2. utg. Stockholm: Natur & kultur. S. 32–53.

Bäck-Wiklund, M. & Bergsten, B. (2010). *Det moderna föräldraskapet: en studie av familj och kön i förändring*. 2. utg. Stockholm: Natur & kultur.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.

- Fonseca, P. & Ferreira, M. J. (2015). Through 'seas never before sailed': Portuguese government discursive legitimization strategies in a context of financial crisis. *Discourse & Society*. 26:6. S. 682–711.
- Forchtner, B. (2011). Critique, the discourse-historical approach, and the Frankfurt School. *Critical Discourse Studies*. 8:1. S. 1–14.
- Fontaine, L. (2013). Introduction: choice in contemporary systemic functional theory. I. L. Fontaine, T. Bartlett & G. O'Grady (red.), *Systemic Functional Linguistics: Exploring Choice*. Cambridge: University Press. S. 1–14.
- Foucault, M. (2008) [1971]. Nietzsche, genealogin, historien. I: *Diskursernas kamp; Texter i urval av Thomas Götselius och Ulf Olsson*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium. S. 101–124.
- Foucault, M. (2011) [1969]. *Vetandets arkeologi*. 2 uppl. Lund: Arkiv Förlag.
- Franséhn, M. (2003). Moderskapet – de motstridiga förväntningarnas arena. I: M. Bäck-Wiklund, M. Franséhn, H. Johansson & T. Johansson (red.), *Den dolda könsdiskursen om mödrar, söner och frånvarande fäder*. Stockholm: Migra Grafiska. S. 40–72.
- Gustafsson, A. (2009). *Pamfletter! En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A. 66.) Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.
- Göransson, A. 2000. Kön, handling och auktoritet. I: A. Göransson (red.), *Sekelskiften och kön: strukturella och kulturella övergångar år 1800, 1900 och 2000*. Stockholm: Prisma. S. 97–124.
- Habermas, J. (1996). *Kommunikativt handlande: Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Göteborg: Daidalos.

Idevall, K. H. (2016). *Språk och rasism. Privilegiering och diskriminering i offentlig, medierad interaktion*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 97.) Uppsala: Uppsala universitet.

Halliday, M. A. K. (1978). *Language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.

Halliday, M. A. K (2013). Meaning as choice. I: L. Fontaine, T. Bartlett, G. O'Grady (red.), *Systemic Functional Linguistics: Exploring Choice*. Cambridge University Press. S. 15–36.

Halliday, M. A. K. & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. 4th ed. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge.

Hammar, I. (1999). *Emancipation och religion: den svenska kvinnorörelsens pionjärer i debatt om kvinnans kallelse ca 1860–1900*. Stockholm: Carlsson.

Hodge, B. & Kress, G. (1988). *Social Semiotics*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Holmberg, P. (2011). Texters interpersonella grammatik. I: P. Holmberg, A.M. Karlsson & A. Nord (red.), *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts. S. 97–113.

Holmberg, P. & Karlsson, A. (2006). *Grammatik med betydelse: en introduktion till funktionell grammatik*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Holmberg, P., Karlsson, A. & Nord, A. (2011). Funktionell grammatik och textanalys. I: P. Holmberg, A.M. Karlsson & A. Nord (red.), *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts. S. 7–18.

Jewitt, C. (2014). An introduction to multimodality. I: C. Jewitt, (red.), *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*. 2nd ed. Abingdon: Routledge. S. 15–43.

Johannesson, E. (1980). *Den läsande familjen: familjetidskriften i Sverige 1850–1880*. Stockholm: Nordiska museet.

Johansson, T. (2009). *Familjeliv*. Malmö: Liber.

Karlsson, A. (2011). Texters ideationella grammatik I: P. Holmberg, A.M. Karlsson & A. Nord (red.), *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts. S. 21–38.

Klinth, R. (2005). Pappaledighet som jämställdhetsprojekt. I: *SOU 2005:66. Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål. Slutbetänkande av Jämställdhetspolitiska utredningen*. Stockholm: Forskarrapporter. S. 207–238.

Kress, G. (2010). *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*, London and New York: Routledge.

Kress, Gunther (2014). What is mode? I: C. Jewitt, (red.), *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*. 2nd ed. Abingdon: Routledge. S. 60–75.

Kress, G. & van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold.

Kress, G. & van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. 2nd ed. London: Routledge.

Larsson, L. (1989). *En annan historia: om kvinnors läsning och svensk veckopress*. (Symposions kvinnovetenskapliga bibliotek.) Stockholm: Symposion.

Ledin, P. (1997). "Med det nyttiga skola vi söka att förena det angenäma ...". *Text, bild och språklig stil i veckopressens föregångare*. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa. 14.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.

Ledin, P. & Machi, D. (2015). *Universitetet som en multimodal marknadsplats: Designen av en nyliberal managementsdiskurs*. I: Spåk och Stil 25. S. 5–37.

Palicki, L. L. (2010). *Normaliserade föräldrar. En undersökning av Försäkringskassans broschyrer 1974–2007*. (Örebro Studies i svenska språket. 6.) Örebro: Örebro universitet.

Palicki, L. L. (2015). Principer och språksyn i språkvårdens diskussioner – exemplet samkönad. I: M. Landqvist & K. Milles (red.), *Från social kategorisering till diskriminering. Fyra studier av språk och diskriminering och ett modellförslag*. (Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola. 4.) Huddinge: Södertörns högskola. S. 123–152.

Lorentzen, J. (2006). Fedrene. I: J. Lorentzen & C. Ekenstam (red.), *Män i Norden: manlighet och modernitet 1840–1940*. Möklinta: Gidlund. S. 133–166.

Lorentzen, J. (2012). *Fra farskapets historie i Norge: 1850–2012*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lundström, T. (2011). Om senmodernitet, riskbedömningar och social barnvård. I: I. Höjer & S. Höjer (red.), *Familj, vardagsliv och modernitet. En*

festskrift till Margareta Bäck-Wiklund. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet. S. 101–113.

Machin, D. (2004). Building the World's Visual Language: The Increasing Global Importance of Image Banks in Corporate Media. *Visual Communication*. 3. S. 316–336.

Machin, D. (2016). The need for a social and affordance-driven multimodal critical discourse-studies. I: *Discourse & Society* 27:3. S. 322–334.

Machin, D. & Mayr, A. (2012). *How to do Critical Discourse Analysis: A Multimodal Introduction*. London: SAGE.

Mackay, R. R. (2015). Multimodal legitimation: Selling Scottish independence. *Discourse & Society*. 26. S. 323–348.

Martin Rojo, L. & van Dijk, Teun A. (1997). "There was a Problem, and it was Solved!": Legitimizing and the Expulsion of 'illegal' Migrant in Spanish Parliamentary Discourse. *Discourse & Society*. 8. S. 523–565.

Martinec, R. (2001). Interpersonal resources in action. *Semiotica*. 135. S.117–145.

Mills, S. (2004). *Discourse*. 2nd ed. London: Routledge.

Newfield, D. (2014) Transformation, transduction and the transmodal moment. I: C. Jewitt, (red.), *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*. 2nd ed. Abingdon: Routledge. S. 100–113.

Nilsson, R. (2008). *Foucault – en introduktion*. Malmö: Égalité.

Nordenstam, A. (2001). *Begynnelse. Litteraturforskningens pionjärvinnor 1850–1930*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Nordenstam, A. (2014). Introduktion. Äldre kvinnotidskrifter – Tidskrift för hemmet. I: A. Nordenstam (red.), *Nya röster. Svenska kvinnotidskrifter under 150 år*. Mörklinta: Gidlunds förlag. S. 7–18.

Oddo, J. (2011). War legitimization discourse: Representing ‘Us’ and ‘Them’ in four US presidential addresses. *Discourse & Society*. 22: 3. S 287–314.

Orvesto räckviddsrapporter. <<http://www.tns-sifo.se/rapporter-undersokningar/rackviddsrapporter-orvesto>>. [Tillgänglig 2 februari 2016.]

Pehrsson, K. (1983). Barn i goda händer. Om kvinnor och barn, experter och fäder. I: B. Åkerman, C. Boalt, K. Pehrsson, M. Neymark, E. Steenberg, E. Rudberg & K. Wickman (red.), *Den okända vardagen: om arbetet i hemmet. (Kvinnor forskar.)* Stockholm: Akademilitteratur. S. 70–114.

Peled-Elhanan, N. (2010). Legitimation of massacres in Israeli school history books. *Discourse & Society*. 4. S. 377–404.

Peled-Elhanan, N. (2012). *Palestine in Israeli School Books: Ideology and Propaganda in Education*. London & New York: I.B. Tauris.

Plantin, L. & Danebeck, K. (2010). Föräldraskap och internet: Nya mötesplatser och informationsvägar kring det senmoderna föräldraskapet. *Socialvetenskaplig tidskrift* 2. S.170–188.

Rahm, H. & Sandell, N. (2016). Att legitimera priset på förvärvat företag. Intertextuella förhållanden i goodwillformuleringar. *Tidskriftet Sakprosa* 8:3. S. 1–33.

Rehnberg, H. S. (2014). *Organisationer berättar. Narrativitet som resurs i strategisk kommunikation*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 90/Södertörn Doctoral Dissertations 102.) Uppsala: Uppsala universitet.

Reisigl, M. & Wodak, R. (2001). *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London: Routledge.

Reisigl, M. & Wodak, R. 2016. The discourse-historical approach (DHA). I: R. Wodak & M. Meyer (red.), *Methods of Critical Discourse Studies*. 3rd ed. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore, Washington DC: SAGE. S. 23–61

Seiler Brylla, C. (2016). Wir sind die Alternative! Protestdiskurs in den Gründungskonzepten der grünen Parteien in Schweden und Deutschland. I: H. Kämper, I. H. Warnke & D. Schmidt-Brücken (red.), *Textuelle Historizität. Interdisziplinäre Perspektiven auf das historische Apriori*. Berlin/Boston: de Gruyter. S. 225–246.

Spitzmüller, J. & Warnke, I. H. (2011). Discourse as a 'linguistic object': methodical and methodological delimitations. *Critical Discourse Studies* 8:2. S. 75–94.

Van Dijk, T. A. (2005). War rhetoric of a little ally: Political implicatures and Aznar's legitimatization of the war in Iraq. *Journal of Language and Politics* 4:1. S. 65–91.

Van Leeuwen, T. (2004). Semiotics and Iconography. I: T. van Leeuwen & C. Jewitt (red.), *The Handbook of Visual Analysis*. London, Thousand Oaks, New Dehli: SAGE. 92–119.

Van Leeuwen, T. (2005). *Introducing Social Semiotics*. London: Routledge.

- Van Leeuwen, T. (2008). *Discourse and Practice. New Tools for Critical Discourse Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Van Leeuwen, T. & Wodak, R. (1999). Legitimizing immigration control: a discourse-historical analysis. *Discourse Studies*. 1. S. 83–118.
- Westberg, G. (2013). Gudomlighet, patriotism och koloniala kunskapstraditioner. I: B. Bihl, P. Andersson & L. Lötmarker (red.), *Svenskans beskrivning 32. Förhandlingar vid trettioandra sammankomsten för svenskans beskrivning*. Karlstad den 13–14 oktober 2011. S. 346–355.
- Westberg, G. (2016). *Legitimerade föräldraskap 1870–2010: En diskurshistorisk undersökning*. (Stockholms Studies in Scandinavian Philology. N. S. 61). Stockholm: Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet.
- Wojahn, D. (2015). *Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 92/Södertörn Doctoral Dissertations 108.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2016). Critical discourse studies: history, agenda, theory and methodology. I: R. Wodak & M. Meyer (red.), *Methods of Critical Discourse Studies*. 3rd ed. Los Angeles, London, New Dehli, Singapore, Washington DC: SAGE. S. 1–22.
- Wrana, D., Ziem, A., Reisigl M., Nonhoff M. & Angermuller, J. (2014). *DiskursNetz. Wörterbuch der interdisziplinären Diskursforschung*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Åström, L. (1999) [1986]. *I kvinnoled: om kvinnors liv i tre generationer*. Stockholm: Carlsson.